

ВІН БУВ ПЕРШИМ

Маслівському аграрному закладу невдовзі виповниться сто років. Ця знаменна подія сама собою спонукає до перегляду сторінок його унікальної історії. І насамперед ми будемо згадувати імена відомих вітчизняних учених, які стояли біля витоків становлення та розвитку маслівської вищої педагогічної школи. Шкода, що серед них є незаслужено забуті. У їх числі один із найперших викладачів фахових дисциплін професор О. К. Філіповський.

Олексій Карлович (за іншими даними – Костянтинович) народився 20 лютого 1888 року у Чернігові. Його батько був службовцем і зміг оплатити навчання сина у Новоолександрійському інституті сільського господарства та лісівництва. На той час це був один із найстарших на теренах Російської імперії сільськогосподарських вишів. Розташовувався він у польському місті Пулави (Нова Олександрія). На початку Першої Світової війни його евакуювали до Харкова і нині це Харківський Національний аграрний університет ім. В.В. Докучаєва.

У 1909 році двадцятидворічний Олексій Філіповський уже працював роз'їзним агрономом Мережі дослідних полів Всеросійського товариства цукрозаводчиків (ВТЦ), яка обслуговувала цукробурякові райони південних губерній імперії. У 1912 році він очолив Червінське дослідне поле на Волині. Ще через два роки отримав призначення на Миронівську дослідну станцію. Це була центральна дослідна установа ВТЦ з культури цукрових буряків. Саме тут Філіповський розпочав ґрунтове вивчення способів та систем їх удобрення. Із 1918 року Олексій Карлович завідує відділом рільництва, очолює дослідну справу, тобто польові дослідження, а також разом із заступником директора станції Ф.П. Сененком відповідає за її господарчо-виробничу діяльність. Зрозуміло, що станція у той страшний своєю непередбачуваністю пост революційний період просто стала заручницею політичної нестабільності. Як приклад, усього кілька епізодів із історії її діяльності у 1918-1920 роках.

Отже, у 1918 році керівником станції все ще залишався її засновник, завідувач Мережі дослідних полів ВТЦ професор Соломон Львович Франкфурт. Ще один директор призначався для безпосередньої роботи на місці. Таким чином, у 1916 році станцію очолив Олександр Федорович Нестеров, давній товариш Олексія Філіповського по агрономічній роботі в Мережі ВТ. У 1917 році Нестеров також узяв на себе обов'язки управляючого Миронівським цукровим заводом. І це саме завдячуючи авторитету Олександра Федоровича у 1917-1918 роках станцію не було знищено. Оскільки революційні події 1917-го року відзначились суцільним розграбуванням власної держави, зокрема поміщицьких маєтків, то і майно Миронівської дослідної станції теж підпадало під тотальну експропріацію. Врятувало ще й те, що селянська сходка розгризлась між собою, бо ніяк не могла визначитись що ж саме із станційного добра припаде тій чи іншій сільській громаді.

Однак у 1918 році труднощі для станції ще тільки починались, хоч часи гетьманату принесли певне затишшя у цей регіон. Та, як писав сам Олексій Філіповський: «Доводилось перш за все відчувати стрімкий ріст цін на все. Через те дуже важко було щось купити, насамперед продукти. До того ж, на утримання станції виділялись грошові одиниці різних зразків – від миколаївських рублів, до думок, керенок і надрукованих у Берліні гривен Скоропадського. Із свого боку почали вимагати підвищення платні наймані робітники. Тому весь робітничий і обслуговуючий персонал довелось урізати до мінімуму...».

Не менш страшним ударом для станції стала енергетична криза. Без палива зупинився нафтовий двигун. Це паралізувало роботу усієї системи електропостачання, водокачки та інших господарчих служб. Жниувати і молотити зібраний урожай уже довелось на кінній тязі. Врешті, не витримавши повсякчасних труднощів із посади директора станції звільнився Олександр Нестеров. А в кінці року знову відбувся переворот: Директорія піднялась на Гетьманат і 14 грудня захопила Київ. Над

працівниками станції нависла загроза мобілізації у військо Симона Петлюри, або ж у загони борців із Директорією. Зокрема, у загін Г. Чемериса та І. Циганенка у Миронівці. Щоб не втрачати фахівців доводилось домовлятися, як із одними, так із другими.

Не приніс полегшення і 1919 рік. У січні новий завідувач станцією Казимир Францевич Мурашко та Олексій Карлович Філіповський повезли у Головцукор фінансовий звіт і кошторис на поточний рік. Отримавши 40 тисяч карбованців на руки для ліквідації заборгованості по зарплаті працівникам станції, Мурашко та Філіповський ледве встигли вскочити в останній потяг, який ішов на Фастів. Того ж дня, 27 січня, транспортне сполучення у цьому напрямку взагалі припинилось. Для загубленої у полях маленької станції це означало, що припинявся і зв'язок із зовнішнім світом. Зате вона стала ласим шматком для численних банд, які гуляли в окрузі. Тож певний час її охороняли партизани із загону Семена Федоренка, який контролював Таганчанську волость, а також навколишні села: Степанці, Маслівку, Козин і навіть Миронівку. Однак, коли 18 лютого залізничний вузол Миронівка було зайнято військами Богунської та Таращанської дивізій, то уже 22 лютого на станції з'явилися червоні експропріатори. Забрали коней, почали вивертати кишені службовців станції і нищпорити по їхніх квартирах. Грабунки набули системного характеру і припинилися тільки після проведення розслідування та винесення відповідного рішення Реввійськкрасою штабу 12 армії Південно-Західного фронту. Однак у березні на станцію заходили вже місцеві бандити і стали забирати усе, що потрапляло під руку. Пограбували навіть директора станції Казимира Мурашка. А однієї ночі вдерлись на квартиру його заступника Франца Сененка і приставивши йому до виска револьвер, стали вимагати грошей. Але ні грошей, ні будь-яких інших цінностей у Сененка не було, тоді бандити просто кинули в його квартиру бомбу.

І все ж, попри таку трагічність ситуації, О. Філіповський констатує: «Усі роботи, необхідні для проведення дослідів було виконано без будь-яких порушень і згідно прийнятого плану». У цьому відношенні багато в чому таки слід було завдячувати Семенові Федоренкові, який знову взяв дослідний заклад під охорону. Тим часом станція, сама того не бажаючи, нажила собі ще одних ворогів. Заповзятий Франкфурт, керуючись «Положенням про соціалістичне землевпорядкування», отримав від Наркомзему УСРР дозвіл на приєднання до станції земельного наділу із колишнього Богуславського маєтку під назвою «Яхнівська ферма». Такі дії викликали обурення у малоземельних селян Вільховецької волості. Акт передачі землі відбувся 4 серпня, а 25 серпня Миронівку зайняли війська генерала А. Денікіна. Зміна влади обійшлась для станції втратою шістьох коней. До того ж, знову збунтувались наймані робітники, вимагаючи термінового розрахунку за виконання осінньо-польових робіт. Щоб не зривати календарного плану, станція влізла у величезні борги. Тож Філіповський поїхав до Франкфурта просити допомоги, бо Соломон Львович при всіх владах умів відшукувати кошти. От і цього разу Франкфурт добув кредит, але аж у Ростові. Тому гроші до Києва так і не дійшли. Філіповський повернувся на станцію ні з чим.

І не тільки в столиці, але і на місцях – скрізь панувала анархія. Селяни добивали колишні поміщицькі економії. Потім знову почалися єврейські погроми. Денікінська комендатура діяла тільки на залізниці і уже ніяким чином не впливала на загальну ситуацію. Адже білій гвардії доводилось воювати відразу на три фронти: проти більшовиків, проти армії УНР та проти повстанців очолюваних Зеленим, Калужним та іншими отаманами і отаманчиками. Вони та подібні їм у вересні знову пограбували станцію, забравши останніх коней, борошно та с/г інвентар. Завершити осінні роботи на дослідних полях тепер було нічим. Без коней станція опинилась у повній ізоляції. Без них повністю припинилось і водопостачання, тому відразу ж спалахнув тиф. А у грудні, коли почали відступати денікінські війська, станція пережила ще один наліт. Цього разу це був чеченський загін, який відзначився особливою жорстокістю.

Ось у такому стані у лютому 1920 року прийняв станцію Олексій Філіповський. На засіданні колеги Філіповський пропонує насамперед розрахуватись із найманими робітниками і для цього задіяти залишки хлібних запасів та насіннєвий матеріал.

Рішення болюче, але необхідне. А службовцям станції та науковцям видавався поки що тільки продуктивний пайок. На початку цього ж року станція підпорядковується щойно створеному Київському Губземвідділу, і низка складних організаційних питань лягає саме на плечі Олексія Філіповського. Мало помалу Губземвідділ все ж починає допомагати станції паливом, с/г машинами, медикаментами та продуктами. Підвозять сіль, нестача якої особливо гостро відчувалась. За системою взаємозаліків із Миронівського цукрозаводу відпускається цукор. У цей же час станцією починає опікуватись нова структурна одиниця – селекційно-насіннєве Управління Головцукру. На перших порах його очолив старий добрий Соломон Франкфурт. Та невдовзі професор Франкфурт емігрував до Німеччини. Однак Головцукор, а це була на той час найпотужніша у фінансовому розумінні організація, намагався і далі якнайліпше дбати про матеріальне забезпечення станції. Саме у 1921 році розпочалось, хоч і не стрімке, але неухильне відновлення її науково-дослідної діяльності. А у 1923-1929 роках офіційне визнання отримує сорт озимої пшениці Українка 0246, який принесе Миронівській дослідній станції світову славу.

У 1921 році Олексій Філіповський починає читати лекції із ґрунтознавства у щойно створеному Маслівському агрономічному технікумі. Слід зауважити, що цей заклад ще від самого початку свого заснування завжди підпорядковувався у першу чергу НКЗС УСРР. Але крім того, його також взяв під своє крило і Головцукор (із 1922 року – Цукротрест), бо ця виробничо-наукова структура завжди потребувала фахівців для цукрової промисловості. Більше того, саме Головцукор здійснив перепрофілювання агрономічного технікуму у сортово-насіннєвий та зобов'язався підтримувати його господарчу складову. І не тільки. Згідно умови, укладеної між Губпрофосвітою та Головцукром академічне забезпечення науково-освітнього процесу у Маслівському аграрному закладі мала здійснювати саме Миронівська дослідна станція. Її директор, у даному випадку Олексій Карлович Філіповський, як повноважний представник Головцукру, входив до складу педагогічної ради технікуму. На жаль, абсолютно не збереглося спогадів про його лекторську діяльність. Таке ж забуття спіткало і деяких інших маслівських викладачів-першопрохідців: науковців Б.А. Паншина, В.В. Колкунова, Г.О. Чухрая, В.М. Рабиновича, Б.М. Лебединського. Що ж до Олексія Філіповського, то не вдалось знайти навіть його зображення. Принаймні, мені.

Миронівську дослідну станцію Олексій Філіповський очолював дев'ять років. Але ця клопітка робота не відірвала його від серйозної наукової діяльності. Він часто публікується, а у 1927 році за його редакцією виходять друком результати досліджень продуктивності бурякових сівозмін, які проводились під керівництвом спеціаліста відділу рільництва І.А. Сіраченка. Це видання відразу ж стає довідником для спеціалістів-аграрників. Дещо раніше, у 1924 році, вийшов у світ перший випуск «Трудов Мионовской Опытной и Селекционной Станции». Для «Трудов» О.К. Філіповський підготував аж дві праці: «Исторический очерк возникновения, организации и деятельности Мионовской Опытной и Селекционной станции (1912 – 1922)» та «Краткий климатический очерк района Мионовской Опытной станции». Не можна не згадати і того факту, що Олексій Філіповський став автором посібника для с/г вишів «Дослідна справа». Цілком імовірно, що маслівські студенти навчались саме по ньому, аж до арешту і страти його автора.

У 1926/1928 роках на базі Миронівської дослідної станції один за одним відбулись перші три агрономічні з'їзди Білоцерківської, Шевченківської, частини Київської та Зінов'ївської округ. Як результат: станція стає центром практичної роботи у таких напрямках агрономії як дослідна справа, землеустрій, кооперування, діяльність с/г шкіл та радгоспів. Наукова доповідь директора станції О.К. Філіповського на III-му, найбільшому за кількістю учасників з'їзді, не втратила актуальності і по сьогодні. Вона стосувалась питання вивчення сівозмін с/г культур.

Із 1929 року Олексій Філіповський працює в Києві, в Українському НДІ цукрової промисловості Всеукраїнської академії аграрних наук. При цьому підтримує тісні зв'язки із Миронівською дослідною станцією, зокрема у галузі колективного

дослідництва і очолює роботу із комплексного вивчення агротехніки с/г культур на стаціонарах селекційних станцій. У 1934 році цей заклад набув статусу Всесоюзного НДІ цукрової промисловості, і О.К. Філіповський, уже у якості професора, редагує його «Научные записки по сахарной промышленности».

Уперше Олексія Філіповського заарештували у 1933 році. Київське обласне управління НКВС звинуватило його у шпигунстві на користь Польщі. У цьому році органи ДПУ УРСР сфабрикували цілу низку гучних справ, пов'язаних із шкідництвом у сільському господарстві, оскільки потрібно було комусь відповідати за економічну і соціальну катастрофу, яка забрала мільйони людських життів. Винних знайшли у Всеукраїнській академії с/г наук, в Наркоматі освіти, викрили Українську військову організацію, Блок української націоналістичної партії, а також Польську організацію військову. Остання мала у Варшаві своє видання для білих емігрантів. Олексію Філіповському, який усе життя пропрацював у наукових с/г установах і скоріш усього був поляком за національністю, уже тоді загрожував розстріл. Але доля подарувала йому ще п'ять років життя.

3 червня 1938 року О.К. Філіповського заарештували вдруге і 27 вересня того ж року розстріляли. Звинувачення було таким же, як і попереднє. Слід зазначити, що у 1937 році органами держбезпеки СРСР взагалі було розпочато масштабну акцію проти польського населення. Вважалось, що у майбутній війні Польща стане головною союзницею для фашистської Німеччини, тому у Білорусії та в Україні поляків вислали із прикордонних районів. Крім того, згідно наказу наркома внутрішніх справ СРСР М. Єжова «Про ліквідацію польської розвідки» (11.08.1937), почались арешти колишніх польських військовополонених, політемігрантів, перебіжчиків, членів Польської партії соціалістичної, Польської організації військової та усяких інших «антирадянських елементів». Виявлені агенти польської розвідки, шпигуни і диверсанти мали бути негайно знищені. Таким чином, у тому ж таки 1937 році за справами польських шпигунів було розстріляно 4885 чоловік, 2184 особи отримали по 10 років таборів. І хоч операцію по ліквідації польської розвідки наказано було завершити до 20 листопада 1937 року, термін її дії продовжили ще на місяць. Більше того, арешти продовжувались і у 1938 році.

Слідство за «справою» О.К. Філіповського тривало досить довго. І цей факт уже свідчить про те, що своє «признання» він напевне так і не підписав. А реабілітували Олексія Філіповського 30 травня 1957 року. Місце його поховання залишилось невідомим. До недавнього часу невідомим для нас залишався і він сам. Однак у нашому минулому немає аж настільки білих плям, яких би не можна було б заповнити історичною правдою.

На фото: Перший випуск агрономів. Маслівка. 1925 рік.
Серед викладачів, можливо є і О.К. Філіповський